

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Mikrobiologi

Kapitel 2: Lunger og blodkredsløb

Kapitel 3: Kost, fordøjelse og sundhed

Kapitel 4: Lever og nyrer

Kapitel 5: Immunforsvaret

Kapitel 6: Hormonsystemet

Kapitel 7: Sexologi

Kapitel 8: Nervesystemet

Kapitel 9: Muskler

Kapitel 10: Arbejdsfysiologi & sundhed

Kapitel 11: Doping

Kapitel 12: Dyrefysiologi

Kapitel 13: Kulhydrater

Kapitel 14: Fedtstoffer

Kapitel 15: Aminosyrer og proteiner

Kapitel 16: Enzymer

Kapitel 17: Katabolismen

Kapitel 18: Anabolismen

Kapitel 19: Kromosomer og gener

Kapitel 20: Proteinsyntesen

Kapitel 21: Nedarvninger

Kapitel 22: Mutationer og kræft

Kapitel 23: Genteknologi

Kapitel 24: Evolution og bioinformatik

Kapitel 25: Bioteknologi

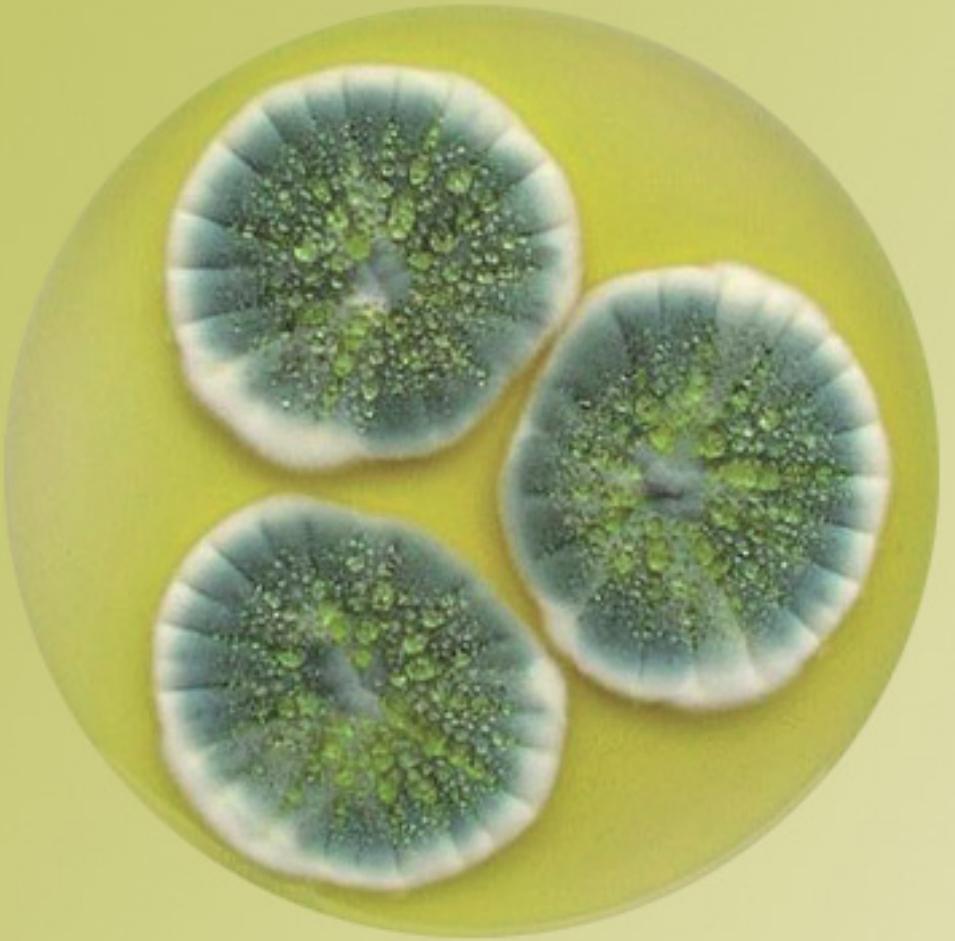
Kapitel 26: Grundlæggende økologi

Kapitel 27: Stofkredsløb

Kapitel 28: Jordbund og plantefysiologi

Kapitel 29: Forskellige økosystemer

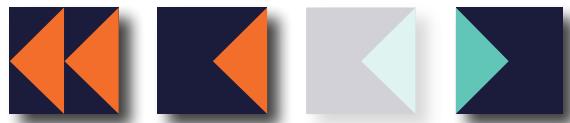
Kapitel 30: Forurening

Kapitel

1

Mikrobiologi

Indholdsfortegnelse KAPITEL 1

1.1 Indledning **10**

1.2 Prokaryoter **11**

    1.2.1 Generelt **11**

    1.2.2 Eubakterier **13**

    1.2.3 Arkæer **17**

    1.2.4 Gavnlige bakterier **20**

    1.2.5 Sygdomsfremkaldende bakterier **23**

    1.2.6 Antibiotika **30**

    1.2.7 Bakterievækst **33**

    1.2.8 Bakterieoptælling **36**

    1.2.9 Taxonomi **38**

1.3 Eukaryoter **41**

    1.3.1 Generelt **41**

    1.3.2 Cellevæggen **42**

    1.3.3 Cellemembranen **45**

    1.3.4 Transport over cellemembranen **47**

    1.3.5 Forskellige membranprocesser **51**

    1.3.6 Cellekernen **51**

1.3.7 Mitokondrier **51**

1.3.8 Grønkorn **53**

1.3.9 Ribosomer **54**

1.3.10 Det endoplasmatiske retikulum (E.R.) **55**

1.3.11 Det sarkoplasmatiske retikulum (S.R.) **55**

1.3.12 Golgikomplekset **56**

1.3.13 Lysosomer & vakuoler **56**

1.3.14 Celleskelet **57**

1.3.15 Celledød **58**

1.3.16 Protister **58**

1.3.17 Svampe/mikrosvampe **61**

1.3.18 Taxonomi **62**

1.4 Vira **63**

    1.4.1 Generelt **63**

    1.4.2 DNA-vira **66**

    1.4.3 RNA-vira **66**

    1.4.4 Antiviral medicin **69**

    1.4.5 Endogene vira **70**

1.5 Prioner **73**

Resume **75**

Kapitel

2

Lunger
og
blodkredsløb

Indholdsfortegnelse KAPITEL 2

2.1 Generelt **78**

2.2 Åndedrættet **78**

    2.2.1 Indånding og udånding **78**

    2.2.2 Lungerumfang og lungeventilation **80**

2.3 Iltoptagelse **81**

    2.3.1 Lungernes opbygning **81**

    2.3.2 Gasudveksling af ilt **83**

    2.3.3 Iltens vej til cellerne **84**

    2.3.4 Transport og afgivelse af ilt **85**

2.4 Kuldioxidafgivelse **88**

    2.4.1 Kuldioxidens vej ud af kroppen **88**

    2.4.2 Transport af kuldioxid i blodet **88**

2.5 Blodets bestanddele **89**

    2.5.1 Røde blodlegemer og hæmatokrit **90**

    2.5.2 Hvide blodlegemer og blodplader **92**

    2.5.3 Plasma **92**

2.6 Sammenfatning på blodkredsløbet **93**

2.7 Hjertet **96**

    2.7.1 Hjertets eget kredsløb **96**

    2.7.2 Hjertets sammentrækning **97**

    2.7.3 Blodtryk **98**

    2.7.4 Puls, slagvolumen og minutvolumen **101**

    2.7.5 EKG **104**

    2.7.6 Hjerteklapper og hjertelyd **104**

    2.8 Reguleringsmekanismer **106**

        2.8.1 Regulering af åndedrættet **106**

        2.8.2 Regulering af blodkredsløbet **108**

    2.9 Bjergbestigning **109**

        2.9.1 Fysiske udfordringer i højden **109**

        2.9.2 Fysiologiske ændringer **114**

        2.9.3 Højdesyge **119**

    2.10 Dykning **120**

        2.10.1 Dybde og tryk **120**

        2.10.2 Fridykning **122**

        2.10.3 Dykning med komprimeret luft **124**

    2.11 Sygdomme i åndedrætssystemet **127**

        2.11.1 Nikotin, CO og tjære **127**

        2.11.2 KOL **128**

        2.11.3 Lungekræft **129**

        2.11.4 Rygestop **130**

        2.11.5 Specielle tilstænde **130**

    2.12 Sygdomme i blodkredsløbet **131**

        2.12.1 Hjertefejl **131**

        2.12.2 Åreforkalkning og blodpropper **134**

        2.12.3 Aneurismer **136**

        2.12.4 Åreknuder **136**

    2.13 Førstehjælp **137**

        Resume **139**

Kapitelforside: FOTO: Andy P. Monk.

A collage of healthy food items. It includes a large slice of orange, a slice of lemon, and a piece of purple cabbage. The background is a light blue color.

Kapitel

3

Kost,
fordøjelse
og sundhed

Indholdsfortegnelse KAPITEL 3

3.1 Generelt 142	3.3.5 Tyndtarmen 173	3.5.5 Vegetarer og veganere 193
3.2 Kostens sammensætning 142	3.3.6 Tyktarmen 176	3.5.6 Raw-food og stenalderkost 194
3.2.1 Kulhydrat, fedt og protein 142	3.3.7 Endetarmen 178	3.5.7 Kulturelle vaner 194
3.2.2 Energibetragtninger og kostråd 147	3.4 Sundhedsparametre 178	3.5.8 Kvalme og opkast 195
3.2.3 Mineraler 152	3.4.1 BMI 178	3.5.9 Laktoseintolerans 196
3.2.4 Vitaminer 154	3.4.2 Fedtprocent 179	3.5.10 Diarre 197
3.2.5 Kostfibre 156	3.4.3 Talje-hofte-ratio 180	3.5.11 Light-produkter 198
3.2.6 Kosttilskud 157	3.4.4 Taljeomkreds 181	3.6 Sygdomme i fordøjelseskanalen 199
3.2.7 Væske 157	3.4.5 Idealvægt 181	3.6.1 Mavesår og mavekræft 199
3.2.8 Alkohol 158	3.4.6 Kondital 182	3.6.2 Problemer i tyktarmen 200
3.2.9 Kost og styrketræning 162	3.4.7 Kolesterol og blodfedt 182	3.6.3 Kræft i tyktarmen og endetarmen 202
3.2.10 Kost og konditionstræning 164	3.4.8 Blodtryk 183	3.6.4 Blindtarmsbetændelse 202
3.2.11 Appetitregulering 166	3.4.9 Body age 184	3.6.5 Galdesten 203
3.3 Fordøjelsen 167	3.5 Sundhed og ernæring 184	3.6.6 Betændelse og kræft i bugspytkirtlen 203
3.3.1 Transport af føden 168	3.5.1 Overvægt og fedme 184	Resume 205
3.3.2 Mundhulen 169	3.5.2 Slankekure 188	
3.3.3 Mavesækken 170	3.5.3 Fedmeoperation 191	
3.3.4 Tolvfingertarmen 172	3.5.4 Spiseforstyrrelser 192	

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

4

Lever og nyrer

Indholdsfortegnelse KAPITEL 4

4.1 Generelt **208**

4.2 Leveren og dens funktioner **208**

    4.2.1 Leverens galdeproduktion **209**

    4.2.2 Leveren og blodsukkeret **211**

    4.2.3 Leveren og fordøjelsen **213**

    4.2.4 Leveren og blodet **214**

    4.2.5 Leveren og skadelige stoffer **215**

    4.2.6 Leveren og urinstofdannelse **215**

    4.2.7 Leversygdomme **216**

4.3 Nyrerne og deres funktioner **217**

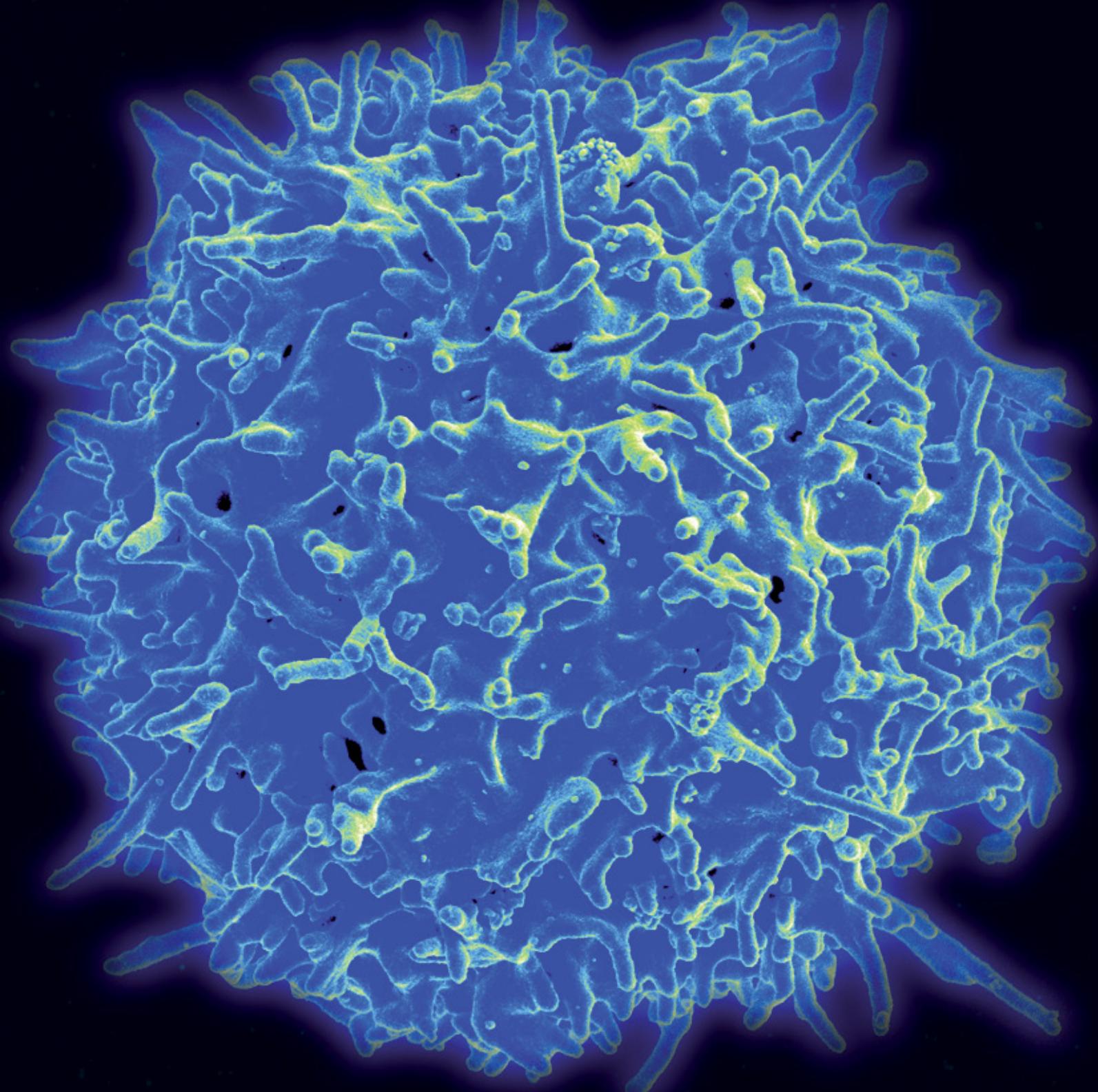
    4.3.1 Nyrernes opbygning og blodforsyning **217**

    4.3.2 Nyrernes funktion **219**

    4.3.3 Nyresygdomme og dialyse **221**

Resume **223**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

5

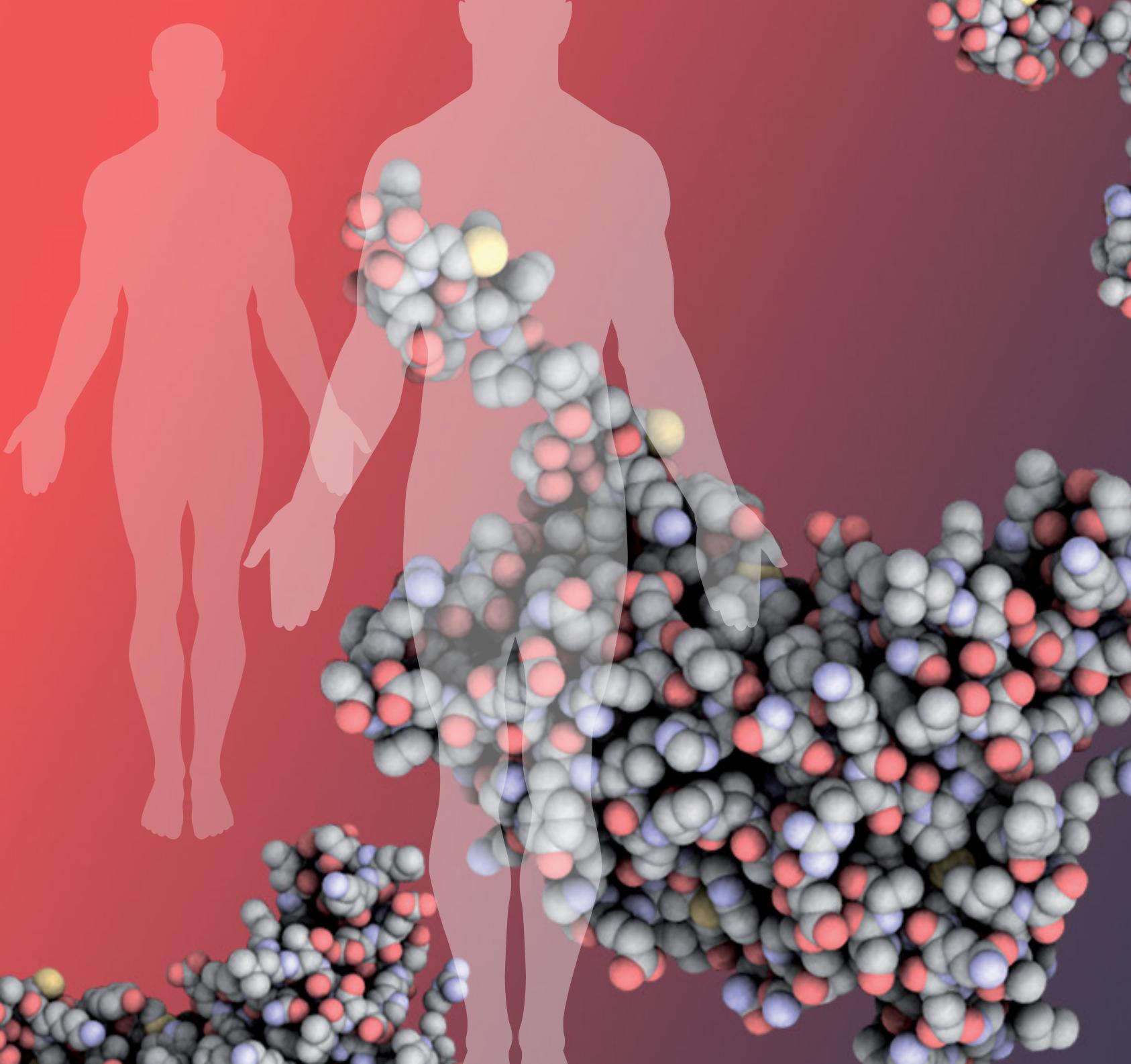
Immun-
forsvaret

Indholdsfortegnelse KAPITEL 5

5.1 Generelt 226	5.4.8 Medfødte immundefekter 255
5.2 Det medfødte forsvar 228	5.4.9 Erhvervet immundefekt (HIV) 255
5.2.1 Det passive forsvar 228	5.4.10 Autoimmune sygdomme 256
5.2.2 Det aktive forsvar 229	5.4.11 Kostens betydning 257
5.3 Det erhvervede forsvar 230	5.4.12 Kropstemperaturens betydning 259
5.3.1 Makrofager 231	5.4.13 Alderens betydning 259
5.3.2 T-lymfocytter 232	5.4.14 Stress 260
5.3.3 B-lymfocytter 235	5.4.15 Omgivelsernes betydning 261
5.3.4 Antigener og antistoffer 236	5.4.16 Psykologiens betydning 262
5.3.5 Feber 241	5.4.17 Partnervalg 263
5.4 Immunforsvaret og sundhed 243	Resume 265
5.4.1 Særligt om virusinfektioner 243	
5.4.2 Særligt om bakterieinfektioner 244	
5.4.3 Andre infektioner 245	
5.4.4 Vaccinationer 246	
5.4.5 Serumbehandling 249	
5.4.6 Transplantationer 249	
5.4.7 Allergi 251	

Kapitelforside: Billedet er venligst udlånt af National Institute of Allergy and Infectious Disease (NIAID). Billedet forestiller en T-lymfocyt.

A background image featuring two human silhouettes against a red gradient background. Superimposed on the silhouettes are various molecular models represented by spheres in shades of grey, white, red, blue, and yellow, symbolizing hormones and their interactions.

Kapitel

6

Hormon-
systemet

Indholdsfortegnelse KAPITEL 6

6.1 Generelt **268**

6.2 Endokrine kirtler **269**

    6.2.1 Parakrine hormoner (lokalhormoner) **270**

6.3 Typer af hormoner **271**

    6.3.1 Hormoner hos mennesket **271**

    6.3.2 Hormoner hos andre organismer **275**

6.4 Hormonregulering **275**

    6.4.1 Den simple regulering **275**

    6.4.2 Den komplicerede regulering **277**

6.5 Hormonernes receptorer **279**

6.6 Hormoner og sundhed **281**

    6.6.1 Diabetes type I **281**

    6.6.2 Diabetes type II **285**

    6.6.3 Fejl i skjoldbruskkirtlens regulering **289**

    6.6.4 Fejl i binyrernes regulering **289**

    6.6.5 Medicinsk hormonbehandling **290**

    6.6.6 Hormoner og døgnrytme **290**

6.7 Hormonlignende stoffer **292**

6.7.1 Hormonforstyrrende stoffer og dyr **293**

6.7.2 Hormonforstyrrende stoffer og mennesker **294**

6.7.3 Strategier **297**

Resume **298**

Kapitelforside: Østrogen-molekyler, der venligst er udlånt af Temujin Ayamikhan. Se flere molekyler på:
www.neurochemic-chaos.tumblr.com.

Kapitel

7

Sexologi

Indholdsfortegnelse KAPITEL 7

7.1 Generelt 301	7.5 Fødslen og det nyfødte barn 321	7.8.1 Klamydia og Mycoplasma genitalium 331
7.2 De hanlige kønsorganer 303	7.5.1 Fødslen 321	7.8.2 Gonorre 332
7.2.1 Udviklingen i fosterlivet 303	7.5.2 Det nyfødte barn 322	7.8.3 Kønsvorter og HPV 333
7.2.2 Opbygning og funktion 304	7.5.3 For tidligt fødte børn 324	7.8.4 Syfilis 333
7.2.3 De hanlige hormoner 306	7.5.4 Abort 324	7.8.5 Herpes 335
7.3 De hunlige kønsorganer 308	7.6 Fertilitetsproblemer 325	7.8.6 AIDS 336
7.3.1 Udviklingen i fosterlivet 308	7.7 Prævention 326	Resume 337
7.3.2 Opbygning og funktion 308	7.7.1 P-piller 326	
7.3.3 De hunlige hormoner 311	7.7.2 Minipiller 328	
7.3.4 Menstruationscyklus 312	7.7.3 Fortrydelsespiller/dagen-derpå-piller 328	
7.3.5 Hormoner og menstruationscyklus 314	7.7.4 Spiral 328	
7.3.6 Smerter og uregelmæssig menstruation 316	7.7.5 Sæddræbende creme 329	
7.4 Graviditet og fosterudvikling 316	7.7.6 Pessar 329	
7.4.1 Befrugtning 316	7.7.7 Femidom 329	
7.4.2 Fosterudvikling 316	7.7.8 Kondom 329	
7.4.3 Graviditet uden for livmoderen 319	7.7.9 Sterilisation 330	
7.4.4 Mola 319	7.7.10 Afbrudt samleje 331	
7.4.5 Fosterdiagnostik 320	7.8 Seksuelt overførte sygdomme 331	Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 8

Nervesystemet

Indholdsfortegnelse KAPITEL 8

8.1 Generelt 340	8.5.2 Storhjernen 378	8.6.10 Motion 401
8.2 Nervevæv 342	8.5.3 Lillehjernen 382	8.6.11 Nervegifte 402
8.2.1 Neuroner 342	8.5.4 Rygmarven 383	8.7 Sygdomme i nervesystemet 404
8.2.2 Gliaceller 343	8.5.5 Læring 385	8.7.1 Blodpropper og hjerneblødninger 404
8.3 Nervesignaler 345	8.5.6 Hukommelse 386	8.7.2 Meningitis 404
8.3.1 Det hvilende neuron 345	8.5.7 Intelligens 388	8.7.3 Parkinsons syge, Alzheimer og demens 405
8.3.2 Det aktive neuron: Aktionspotentialet 346	8.5.8 Bevidsthed 391	8.7.4 Sklerose og Guillan-Barres syndrom 405
8.3.3 Summation 351	8.5.9 Søvn 392	8.7.5 Epilepsi, migræne og andre hovedpiner 406
8.3.4 Aktionspotentialets vandring 354	8.6 Kemiske påvirkninger 394	8.7.6 Psykiske lidelser 407
8.3.5 Synapsen 356	8.6.1 Alkohol 394	8.7.7 Andre lidelser 409
8.4 Sanseceller 358	8.6.2 Hash 395	Resume 411
8.4.1 Følesansen 360	8.6.3 Ecstasy 396	
8.4.2 Lugtesansen 362	8.6.4 Kokain 397	
8.4.3 Smagssansen 364	8.6.5 Amfetamin og khat 398	
8.4.4 Høre- og ligevægtssansen 366	8.6.6 Opioider 398	
8.4.5 Synssansen 372	8.6.7 Hallucinogener 399	
8.5 Hjerne og rygmarven 376	8.6.8 Fantasy 400	
8.5.1 Hjernestammen 377	8.6.9 Benzodiazepiner 400	

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

9

Muskler

Indholdsfortegnelse KAPITEL 9

9.1 Generelt **414**

9.2 T værstribet muskulatur **414**

    9.2.1 Opbygning **414**

    9.2.2 Muskelkontraktion **418**

    9.2.3 Muskelfibertypesammensætning **423**

    9.2.4 Mekaniske forhold **427**

    9.2.5 Muskler hos mænd og kvinder **433**

    9.2.6 Bevægelse af kroppen **435**

    9.2.7 Muskeltræthed **446**

    9.2.8 Muskelømhed **449**

    9.2.9 Muskelkramper og sidesting **451**

9.3 Anden muskulatur **452**

    9.3.1 Glat muskulatur **452**

    9.3.2 Hjertemuskulatur **453**

Resume **455**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 10

Arbejds- fysiologi & sundhed

Indholdsfortegnelse KAPITEL 10

10.1 Generelt 458	10.6.2 Konditionstræning (aerob træning) 485	10.8.3 Fysisk aktivitet hos ældre 520
10.2 Den genetiske arv 458	10.6.3 Sprinttræning (anaerob træning) 493	10.8.4 Effekter af fysisk aktivitet 522
10.2.1 Kønsforskelle 458	10.6.4 Styrketræning (anaerob træning) 494	Resume 524
10.2.2 Alder 460	10.6.5 Smidighedstræning 500	
10.2.3 Muskelfibertype 461	10.6.6 Fysiske tests 501	
10.2.4 Andet 462	10.7 Idrætsskader 504	
10.3 Energiproduktion under arbejde 462	10.7.1 Den akutte behandling 504	
10.3.1 Iltdeficit-periode 462	10.7.2 Efterbehandling og genoptræning 505	
10.3.2 Steady state 464	10.7.3 Skader i knæet 505	
10.3.3 Iltgæld-periode 465	10.7.4 Skader i ankelleddet 509	
10.3.4 RQ og fedtforbrænding 466	10.7.5 Fibersprængning og trælår 510	
10.3.5 Afterburn 470	10.7.6 Lyskenskade 512	
10.4 Fra hvile til arbejde 471	10.7.7 Skinnebensbetændelse 512	
10.5 Arbejde i kulde og varme 473	10.7.8 Skader i akillesenen 513	
10.5.1 Varme omgivelser 474	10.7.9 Hypermobilitet 513	
10.5.2 Kolde omgivelser 478	10.8 Fysisk aktivitet og sundhed 514	
10.6 Træningslære 480	10.8.1 Fysisk aktivitet hos børn og unge 515	
10.6.1 Opvarmning og nedvarmning 483	10.8.2 Fysisk aktivitet hos voksne 518	
		Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel **11**

Doping

Indholdsfortegnelse KAPITEL 11

11.1 Generelt 527	11.3.16 Gendoping 552
11.2 Dopinglisten 530	11.4 Dopingtests og straf 554
11.3 Dopingpræparer og metoder 532	11.5 Skal doping frigives? 556
11.3.1 ATP og kreatin 532	Resume 560
11.3.2 EPO 534	
11.3.3 Bloddoping 538	
11.3.4 Anabolske steroider 539	
11.3.5 Væksthormon 543	
11.3.6 Betablokkere 543	
11.3.7 Amfetamin og efedrin 544	
11.3.8 Vanddrivende stoffer 545	
11.3.9 Sløringsstoffer 547	
11.3.10 Ren ilt 547	
11.3.11 Bikarbonat og fosfat 547	
11.3.12 Andre præparer 548	
11.3.13 Mand eller kvinde? 549	
11.3.14 Fysisk manipulation 551	
11.3.15 Placebo 552	

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

12

Dyrefysiologi

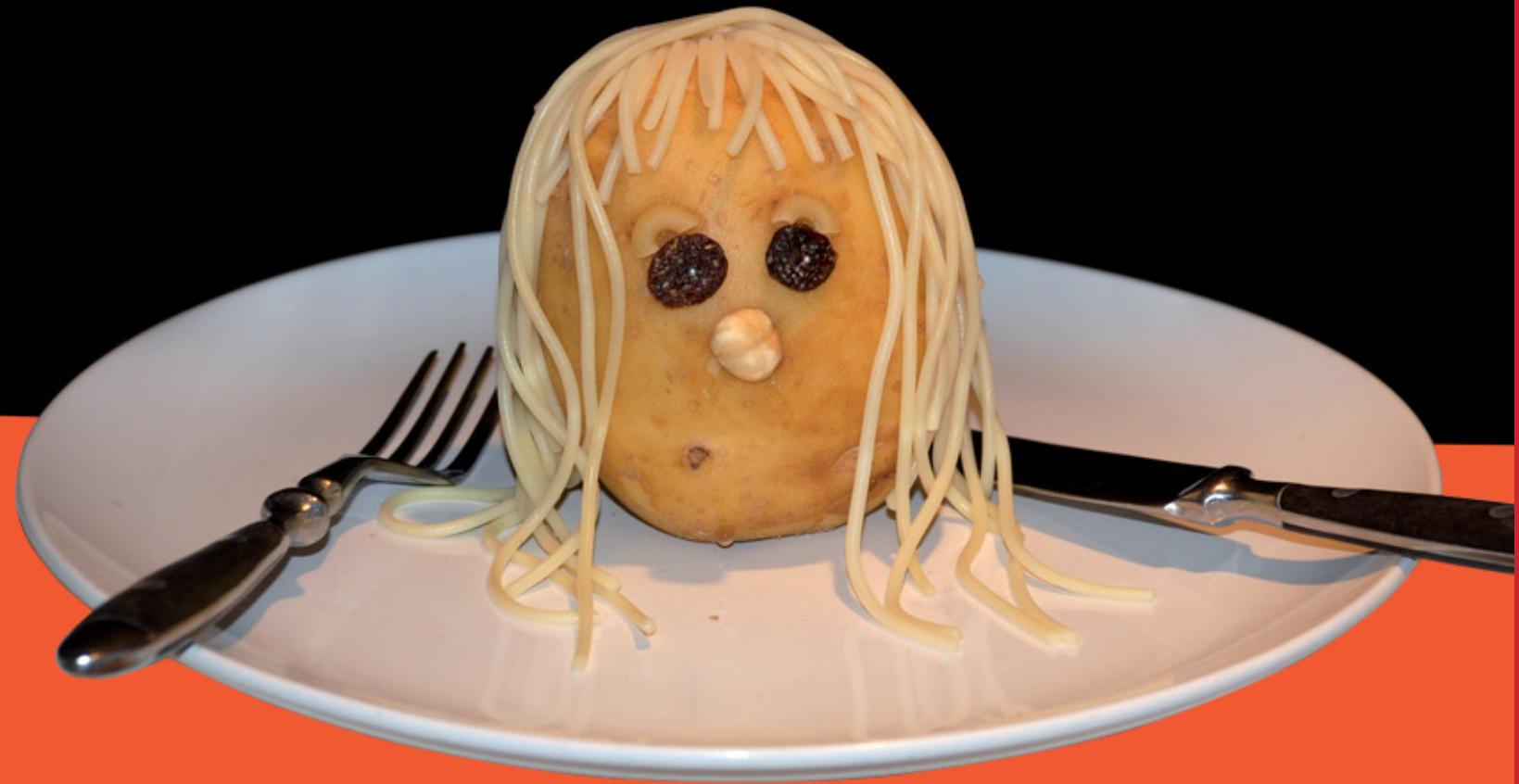

Indholdsfortegnelse KAPITEL 12

12.1 Generelt 563	12.6.1 Energibesparelse 584
12.2 Dyrerigets inddeling 563	12.6.2 Skjoldets rolle 585
12.2.1 Hvirveldyr 564	12.7 Fisk 586
12.2.2 Hvirvelløse dyr 565	12.7.1 Blodkredsløbet 586
12.3 Vekselvarme og ensvarme dyr 565	12.7.2 Gæller 587
12.3.1 Vekselvarme dyr og temperatur 565	12.7.3 Svømmeblæren m.m. 587
12.3.2 Ensvarme dyr og temperatur 566	12.8 Insekter 589
12.3.3 Dvale og vintersøvn 569	12.8.1 Blodkredsløbet 590
12.4 Hvaler 569	12.8.2 Trakeer 590
12.4.1 Åndedrætssystemet 572	Resume 592
12.4.2 Blodkredsløbet 574	
12.4.3 Biosonar og hvalsang 574	
12.4.4 Selve dykket 577	
12.5 Fugle 579	
12.5.1 Blodkredsløbet 580	
12.5.2 Åndedrætssystemet 580	
12.5.3 Fordøjelsen m.m. 581	
12.6 Skildpadder 583	

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 13

Kulhydrater

Indholdsfortegnelse KAPITEL 13

13.1 Generelt **595**

13.2 Monosakkarider **596**

    13.2.1 Kemisk opbygning **596**

    13.2.2 Isomeri **598**

    13.2.3 Monosakkidernes ringslutning **599**

    13.2.4 Biologisk betydning **602**

13.3 Disakkider **604**

    13.3.1 Kemisk opbygning **604**

    13.3.2 Biologisk betydning **606**

13.4 Polysakkider **608**

    13.4.1 Kemisk opbygning **608**

    13.4.2 Biologisk betydning **609**

Resume **612**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

14

Fedtstoffer

Indholdsfortegnelse KAPITEL 14

14.1 Generelt **615**

14.2 Fedt som energikilde **616**

    14.2.1 Fedtsyrer **616**

    14.2.2 Triglycerider **621**

    14.2.3 Fedtforbrænding **623**

14.3 Fedt i cellemembranen **624**

    14.3.1 Fosfolipider **624**

    14.3.2 Kolesterol **626**

Resume **628**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

15

Aminosyrer
og
proteiner

Indholdsfortegnelse KAPITEL 15

15.1 Generelt **631**

15.2 Aminosyrer **632**

    15.2.1 Struktur **632**

    15.2.2 Kemiske egenskaber **634**

15.3 Proteiner **637**

    15.3.1 Proteinstruktur **637**

    15.3.2 Kemiske egenskaber **642**

    15.3.3 Proteinsyntesen **645**

Resume **646**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

16

ENZYMER

Indholdsfortegnelse KAPITEL 16

16.1 Generelt **649**

16.2 Enzymers virkemåde **649**

16.3 Enzymernes aktivitet **651**

    16.3.1 Afhængighed af temperaturen **651**

    16.3.2 Afhængighed af pH-værdi **652**

    16.3.3 Afhængighed af koncentrationer **653**

    16.3.4 Afhængighed af aktivatorer **654**

    16.3.5 Afhængighed af inhibitorer **655**

16.4 Inddeling i enzymgrupper **658**

    16.4.1 Gruppe 1: Oxido-reduktaser **659**

    16.4.2 Gruppe 2: Transferaser **659**

    16.4.3 Gruppe 3: Isomeraser **660**

    16.4.3 Gruppe 4: Lyaser **661**

    16.4.5 Gruppe 5: Ligaser eller syntetaser **661**

    16.4.6 Gruppe 6: Hydrolaser **662**

16.5 Coenzymer **662**

    16.5.1 Hydrogenoverførende coenzymer **663**

    16.5.2 Gruppeoverførende coenzymer **663**

16.5.3 Elektronoverførende coenzymer **664**

16.6 RNA-baserede enzymer **664**

16.7 Enzymers og sundhed **665**

16.8 Enzymer og industrien **666**

Resume **667**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

A close-up photograph of intense orange and yellow flames, likely from a campfire or fireplace, filling the left two-thirds of the frame. The flames are dynamic, with bright sparks and glowing embers. The right third of the image is a solid black rectangle containing white text.

Kapitel

17

Katabolismen

Indholdsfortegnelse KAPITEL 17

17.1 Generelt **670**

17.2 ATP **672**

17.3 Nedbrydning af kulhydrat **675**

    17.3.1 Glykolyesen **675**

        17.3.2 Regulering af glykolyesen **683**

        17.3.3 Gæring **683**

        17.3.4 Krebs' cyklus **686**

        17.3.5 Regulering af Krebs' cyklus **692**

        17.3.6 Elektrontransportkæden **693**

        17.3.7 ATP-dannelse **695**

        17.3.8 ATP-regnskab **698**

17.4 Nedbrydning af fedt **701**

    17.4.1 Glycerol **702**

    17.4.2 Fedtsyrer **702**

    17.4.3 ATP-regnskab **704**

    17.4.4 Særligt om fedtforbrænding **705**

17.5 Nedbrydning af protein **705**

    17.5.1 Transaminering og deaminering **707**

17.5.2 Urinstofcyklus **708**

17.5.3 ATP-regnskab **710**

17.6 Andre katabolske processer **710**

17.7 Sammenfatning på kabolismen **710**

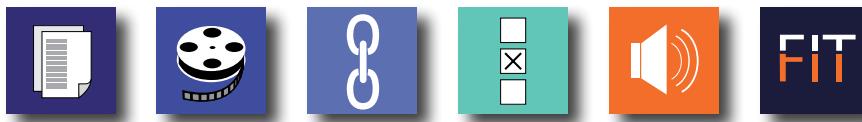
Resume **712**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

A close-up photograph of a plant branch with several leaves against a clear blue sky. The leaves are green with distinct serrated edges and visible veins. One leaf in the foreground is particularly prominent, showing its underside and venation. The lighting suggests it's either morning or late afternoon.

Kapitel 18

Anabolismen

Indholdsfortegnelse KAPITEL 18

18.1 Generelt **715**

18.2 Dannelse af kulhydrater (dyr) **715**

    18.2.1 Glukoneogenesen **716**

    18.2.2 Regulering **718**

18.3 Dannelse af kulhydrater (planter) **720**

    18.3.1 Fotosyntesens lysprocesser **722**

    18.3.2 Fotosyntesens mørkeprocesser **727**

    18.3.3 Speciel fotosyntese **730**

18.4 Dannelse af andre stoffer **731**

    18.4.1 Fedtstoffer **731**

    18.4.2 Aminosyrer **734**

18.5 Anabolismen og katabolismen **735**

Resume **737**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 19

Kromosomer
og
gener

Indholdsfortegnelse KAPITEL 19

19.1 Generelt **740**

19.2 Kromosomernes opbygning **743**

19.3 DNA **744**

19.4 DNA-replikation **749**

19.5 Cellecyklus og mitose **752**

19.6 Meiosen **754**

    19.6.1 Første meiotiske deling **755**

    19.6.2 Anden meiotiske deling **756**

19.7 Genom og gener **758**

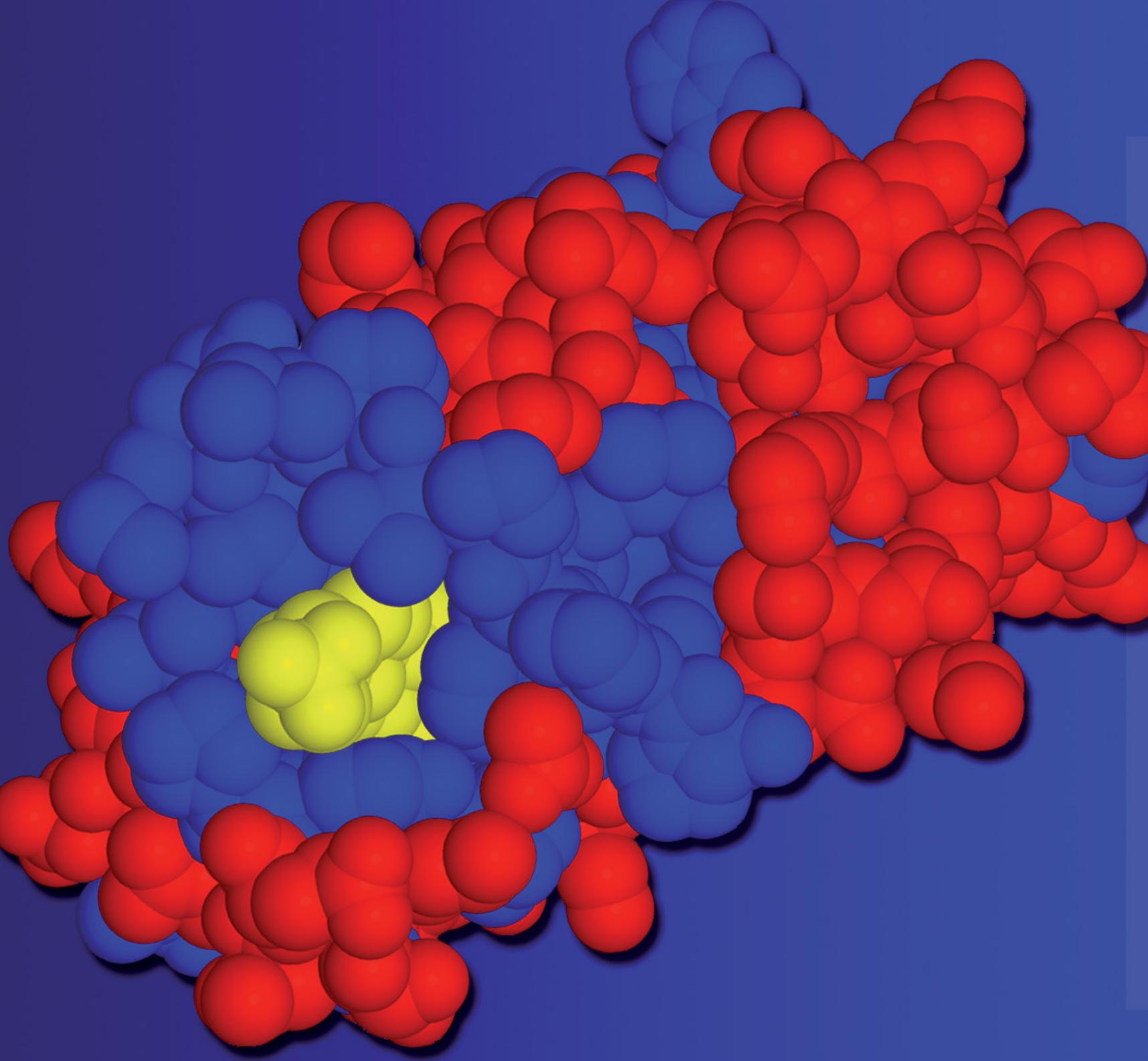
    19.7.1 Proteinkodende gener **758**

    19.7.2 RNA-gener **761**

    19.7.3 Mellem generne **762**

    19.7.4 Genomets størrelse **767**

Resume **768**

Kapitel 20

Protein-
synthesen

Indholdsfortegnelse KAPITEL 20

20.1 Generelt **771**

20.2 RNA **771**

20.3 Transkription **772**

    20.3.1 mRNA **772**

    20.3.2 Spliceosomer, exons og promotorer **776**

    20.3.3 tRNA **779**

    20.3.4 rRNA og snRNAs **780**

20.4 Translation **780**

20.5 Den genetiske kode **782**

20.6 Genregulering **787**

    20.6.1 Nedregulering af gener **787**

    20.6.2 Opregulering af gener **789**

Resume **792**

Kapitelforside: Proteinet er Niemann-Pick Type C2 proteinet, der medvirker i kolesteroltransport fra lysosomerne. Ved mutation i dette protein, får man en frygtelig degenerativ og dødelig sygdom, som heldigvis er sjælden. Proteinet findes også i komælk. De røde områder er hydrofobe, mens de blå er hydrofile. Den gule struktur er sterol (kunne fx være kolesterol), der bindes i en hydrofob lomme i proteinet. Billedet er veligst udlånt af Peter Wejse, Ph.D., Senior Food Scientist, Arla Foods.

Kapitel 21

Nedarvninger

Indholdsfortegnelse KAPITEL 21

21.1 Generelt **795**

21.2 Autosomal et-gens nedarvning **798**

    21.2.1 Dominant/recessiv **798**

    21.2.2 Ufuldstændig dominans og codominans **806**

    21.2.3 Multiple alleler **808**

    21.2.4 Letale gener **810**

    21.2.5 Analysekrydsning **811**

21.3 Autosomal to-gens nedarvning **812**

    21.3.1 Dominant/recessiv **812**

    21.3.2 Epistasi **817**

    21.3.3 Koblede gener **821**

21.4 Statistiske tests og biologi **824**

    21.4.1 Møntkast **824**

    21.4.2 Spiringsforsøg **827**

21.5 Autosomal polygen nedarvning **828**

21.6 Kønsbundet nedarvning **829**

    21.6.1 X-bunden nedarvning **829**

    21.6.2 Y-bunden nedarvning **831**

21.6.3 Lyon-hypotesen **832**

21.7 Specielle nedarvningsformer **833**

    21.7.1 Maternel nedarvning **834**

    21.7.2 Pleiotropi **835**

    21.7.3 Ufuldstændig penetrans **835**

    21.7.4 Imprinting (prægning) **836**

    21.7.5 Gener og kønsforskelle **837**

    21.7.6 Polyploidier **837**

    21.7.7 Mosaikker og kimærer **839**

21.8 Stamtavleanalyser **840**

21.9 Populationsgenetik **841**

21.10 Gener er ikke alt **844**

    21.10.1 Arv og miljø **844**

    21.10.2 Epigenetik **846**

Resume **849**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

22

Mutationer
og kræft

Indholdsfortegnelse KAPITEL 22

22.1 Generelt **852**

22.2 Mindre DNA-mutationer **853**

    22.2.1 Substitutions-mutation **853**

    22.2.2 Deletion og insertion **858**

    22.2.3 Tavs eller sygdomsfremkaldende? **859**

    22.2.4 Dynamiske mutationer **860**

22.3 Kromosommutationer **861**

    22.3.1 Deletion **862**

    22.3.2 Duplikation **862**

    22.3.3 Inversion **864**

    22.3.4 Translokation **865**

    22.3.5 Ringkromosom **867**

    22.3.6 Isokromosom **868**

22.4 Kromosomtalsmutationer **868**

    22.4.1 Kønskromosomalt monosomi **870**

    22.4.2 Kønskromosomalt trisomi **871**

    22.4.3 Autosomalt monosomi **872**

    22.4.4 Autosomalt trisomi **872**

22.5 Mutagener **873**

    22.5.1 Kemiske mutagener **874**

    22.5.2 Fysiske mutagener **875**

    22.5.3 Test for mutagen virkning **877**

22.6 Kræft **878**

    22.6.1 Hvem får kræft? **879**

    22.6.2 Hvorfor får man kræft? **880**

    22.6.3 Svlstdannelse og diagnose **882**

    22.6.4 Brystkræft **884**

    22.6.5 Prostatakræft **885**

    22.6.6 Testikelkræft **887**

    22.6.7 Livmoderhalskræft **887**

    22.6.8 Modermærkekræft og hudkræft **888**

    22.6.9 Tarmkræft **889**

    22.6.10 Lymfekræft og leukæmi **890**

    22.6.11 Lungekræft **891**

    22.6.12 Kræftbehandling **892**

    22.6.13 Forebyggelse **895**

22.6.14 Ny forskning **896**

Resume **898**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

23

Genteknologi

Indholdsfortegnelse KAPITEL 23

23.1 Generelt **901**

23.2 Grundlæggende genteknologi **901**

    23.2.1 Isolering af DNA **901**

    23.2.2 PCR **903**

    23.2.3 Elektroforese **906**

    23.2.4 Generel DNA-påvisning **909**

    23.2.5 Sekvens-specifik DNA-påvisning **910**

    23.2.6 FISH-teknikken **911**

23.3 DNA-sekvensanalyser **912**

    23.3.1 Maxam-Gilbert-sekvensanalyse **912**

    23.3.2 Sanger-sekvensanalyse **914**

    23.3.3 Shotgun-metoden **919**

    23.3.4 Next Generation Sequencing (NGS) **921**

23.4 DNA-profiler **921**

    23.4.1 RFLP **922**

    23.4.2 Repetitivt DNA **927**

    23.4.3 PCR-baseret metode **928**

23.5 Fremstilling af DNA **930**

23.5.1 cDNA **931**

23.5.2 Syntetisk DNA **933**

23.6 Andre genteknologiske metoder **933**

    23.6.1 Cellehybridisering **933**

    23.6.2 DNA-biblioteker **934**

    23.6.3 DNA-chips **936**

    23.6.4 Antisense-teknik **939**

    23.6.5 Genterapi og RNAi **939**

    23.6.6 Kloning **944**

23.7 Gensplejsning **946**

    23.7.1 Fra donor til vært **946**

    23.7.2 Identifikation **949**

    23.7.3 Gensplejsning af planter **952**

    23.7.4 Mere om transgene planter **953**

    23.7.5 Mere om transgene dyr **956**

    23.7.6 Mere om transgene mennesker **958**

    23.7.7 Etik **958**

23.8 Genetisk udredning - et eksempel **960**

23.8.1 MCAD **960**

23.8.2 Genetisk diagnostik af sygdommen **962**

23.8.3 Mutationer og RNA **965**

23.8.4 Mutationer og proteinfunktion **970**

Resume **975**

Kapitel 24

Evolution og
bioinformatik

Indholdsfortegnelse KAPITEL 24

24.1 Generelt **978**

24.2 Det første liv **978**

    24.2.1 Den tidlige Jord **978**

    24.2.2 Det første liv - prokaryoter **979**

    24.2.3 Eukaryoter opstår **983**

    24.2.4 De store katastrofers tid **984**

24.3 Evolution **988**

    24.3.1 Den naturlige selektion **992**

    24.3.2 Den seksuelle selektion **994**

    24.3.3 Hjælp til selvhjælp **998**

    24.3.4 Dannelse af nye arter **1000**

    24.3.5 Kreationisme **1003**

24.4 Menneskets evolution **1007**

    24.4.1 Australopithecus- og Homo-slægten **1009**

    24.4.2 Homo-slægten **1010**

    24.4.3 Udvandringerne fra Afrika **1014**

    24.4.4 Homo sapiens i verden **1016**

    24.4.5 Hvorfor ser vi så forskellige ud? **1017**

24.4.6 Udvikler mennesket sig stadigvæk? **1019**

24.4.7 Tilfældigheder **1019**

24.5 Bioinformatik **1022**

    24.5.1 Parvis alignment (DNA) **1023**

    24.5.2 Parvis alignment (Aminosyrer) **1027**

    24.5.3 Scoresystem **1029**

    24.5.4 Multiple alignments **1032**

    24.5.5 Stamtræer og slægtskab **1032**

    24.5.6 Gen- og protein-jagt i databaser **1039**

Resume **1043**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel

25

Bioteknologi

Indholdsfortegnelse KAPITEL 25

25.1 Generelt **1046**

25.2 Enzymproduktion **1046**

    25.2.1 Generelt **1046**

    25.2.2 Vaskemidler **1049**

    25.2.3 Personlig hygiejne **1050**

    25.2.4 Tekstilproduktion **1051**

25.3 Øl- og vinproduktion **1051**

    25.3.1 Generelt **1051**

    25.3.2 Ølproduktion **1053**

    25.3.3 Vinproduktion **1056**

25.4 Fødevareproduktion **1058**

    25.4.1 Surmælksprodukter **1058**

    25.4.2 Osteproduktion **1059**

    25.4.3 Functional foods **1060**

25.5 Biogas og biobrændsel **1062**

25.6 Lægemidler og teknologi **1067**

    25.6.1 Generelt **1067**

    25.6.2 Lægemidler ind i cellerne **1068**

25.6.3 Fremtidens lægemidler: nanomedicin **1070**

25.6.4 Nye former for antibiotika **1072**

25.6.5 Behandling med stamceller **1075**

    Resume **1080**

Kapitelforside: Ivar Mjell, Arla Foods.

Kapitel 26

Grund-
læggende
økologi

Indholdsfortegnelse KAPITEL 26

26.1 Generelt 1083	26.5.5 Konkurrence 1117
26.2 Energi i biosfæren 1086	26.5.6 Prædation 1120
26.3 Produktion 1088	26.5.7 Herbivori 1124
26.3.1 Primærproduktion 1089	26.5.8 Parasitisme og sygdomme 1127
26.3.2 Måling af primærproduktion 1091	26.5.9 Skadedyrsbekæmpelse 1129
26.3.3 Påvirkning af primærproduktion 1095	26.5.10 Truede arter 1133
26.3.4 Sekundærproduktion 1097	26.5.11 Succession 1137
26.3.5 Måling af sekundærproduktion 1099	26.5.12 Biodiversitet 1140
26.4 Energistrømme 1101	26.6 Adfærdsbiologi 1142
26.4.1 Fødekæder generelt 1101	26.6.1 Alene eller i flok? 1142
26.4.2 Fødekæder og energistrøm 1102	26.6.2 Territorier 1144
26.4.3 Pyramider 1106	26.6.3 Fouragering 1145
26.4.4 Fødenet 1108	26.6.4 Kuldstørrelser 1146
26.5 Populationsbiologi 1109	26.6.5 Alfa-dyr 1147
26.5.1 Habitat og niche 1110	26.6.6 Har dyr personlighed? 1149
26.5.2 Begrænsende faktor 1110	Resume 1151
26.5.3 Populationsvækst 1112	
26.5.4 Populationsbestemmelser 1114	

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 27

Stofkredsløb

Indholdsfortegnelse KAPITEL 27

27.1 Generelt **1154**

27.2 De vigtige nedbrydere **1156**

    27.2.1 Mere om bakterierne **1158**

    27.2.2 Mere om svampene **1161**

    27.2.3 Mere om større nedbrydere **1162**

27.3 Stofkredsløb **1163**

    27.3.1 Kulstofkredsløbet **1165**

    27.3.2 Kvælstofkredsløbet **1170**

    27.3.3 Svovlkredsløbet **1175**

    27.3.4 Fosforkredsløbet **1180**

    27.3.5 Vandmolekylernes kredsløb **1183**

Resume **1187**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 28

Jordbund
og
plantefysiologi

Indholdsfortegnelse KAPITEL 28

28.1 Generelt **1190**

28.2 Jordbunden **1190**

    28.2.1 Hvad er jord? **1191**

    28.2.2 Jordkolloider **1192**

    28.2.3 Jordbundstyper **1194**

28.3 Planter **1198**

    28.3.1 Taxonomi **1198**

    28.3.2 Mosser **1199**

    28.3.3 Bregner og paderokker **1201**

    28.3.4 Frøplanter **1202**

    28.3.5 Blomsterplantens anatomi **1206**

    28.3.6 Bestøvning, befrugtning og frugtdannelse **1214**

28.4 Optag og transport i planter **1219**

    28.4.1 Optag og transport (næringsalte & vand) **1220**

    28.4.2 Fotosyntese og transport af glukose **1224**

    28.4.3 Planterne og jordens mikroorganismer **1225**

28.5 Problemer for jordbunden **1230**

    28.5.1 Udvaskning **1230**

28.5.2 Gifte **1231**

    Resume **1233**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

Kapitel 29

Forskellige
Økosystemer

Indholdsfortegnelse KAPITEL 29

29.1 Generelt **1236**

29.2 Søen **1236**

    29.2.1 Generelt **1236**

    29.2.2 Lysforhold og pH-værdier **1238**

    29.2.3 Ilt- og temperaturforhold **1240**

    29.2.4 Søens planter **1245**

    29.2.5 Søens dyr **1248**

29.3 Vandløbet **1252**

    29.3.1 Generelt **1252**

    29.3.2 Det naturlige vandløb **1253**

    29.3.3 Vandløbets planter **1255**

    29.3.4 Vandløbets dyr **1255**

29.4 Havet **1256**

    29.4.1 Generelt **1257**

    29.4.2 Havstrømme og bølger **1259**

    29.4.3 Iltforhold, salinitet og pH-værdi **1262**

    29.4.4 Havets planter **1268**

    29.4.5 Havets dyr **1270**

29.5 Skoven **1277**

    29.5.1 Generelt **1277**

    29.5.2 Nåleskove **1280**

    29.5.3 Løvskove **1282**

    29.5.4 De tropiske regnskove **1287**

29.6 Ørkenen **1295**

    29.6.1 Generelt **1295**

    29.6.2 Klima og jordbund **1296**

    29.6.3 Ørkenens planter **1297**

    29.6.4 Ørkenens dyr **1299**

29.7 Polarområderne **1300**

    29.7.1 Generelt **1300**

    29.7.2 Arktis **1300**

    29.7.3 Planteliv i Arktis **1301**

    29.7.4 Dyreliv i Arktis **1303**

    29.7.5 Antarktis **1304**

    29.7.6 Planteliv i Antarktis **1304**

    29.7.7 Dyreliv i Antarktis **1306**

29.8 Liv udenfor Jorden **1306**

    29.8.1 Liv på andre planeter? **1306**

    29.8.2 Livet uden tyngdekraft **1307**

Resume **1309**

Kapitelforside: FOTO: C. B. Lytzen - yubio.

A photograph of an industrial facility at dusk or dawn. Two prominent dark silhouettes of smokestacks stand against a blue sky, each billowing a large plume of white and grey smoke that merges into a single, dense cloud. In the foreground, the dark silhouette of a building and some bare trees are visible. The overall atmosphere is hazy and somber.

Kapitel

30

Forurening

Indholdsfortegnelse KAPITEL 30

30.1 Generelt **1312**

30.2 Vandforurening **1313**

    30.2.1 Primær og sekundær forurening **1313**

        30.2.2 Tungmetaller **1319**

        30.2.3 Pesticider og andre gifte **1322**

        30.2.4 Hormonforstyrrende stoffer **1326**

        30.2.5 Forurening af søer **1327**

        30.2.6 Forurening af vandløb **1330**

        30.2.7 Forurening af havet **1333**

        30.2.8 Forurening af grundvand **1338**

30.3 Vandrensning **1341**

    30.3.1 Renseanlæg **1342**

    30.3.2 Rodzoneanlæg **1346**

    30.3.3 Rensning af drikkevand **1348**

    30.3.4 Vandmiljøplaner **1349**

30.4 Luftforurening **1350**

    30.4.1 Forurening med skadelige partikler **1350**

    30.4.2 Forurening med radioaktive stoffer **1351**

30.4.3 Forsuring **1352**

30.4.4 Ozonlaget **1356**

30.5 Klimaforandringer **1358**

    30.5.1 Drivhuseffekten **1358**

    30.5.2 Kuldioxid og opvarmning **1360**

    30.5.3 Solens rolle? **1366**

    30.5.4 Opvarmningens effekter **1368**

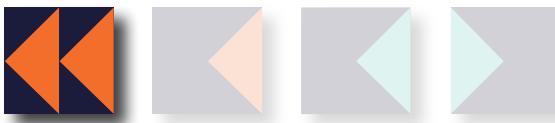
    30.5.5 Hvor stammer udledningen fra? **1376**

    30.5.6 Hvad skal vi gøre? **1381**

30.6 Naturgenopretning **1383**

Resume **1386**

Kapitelforside: Fra [wikipedia](#).

Genveje til værdifulde figurer

Figur 1.35 Cellemembranen	Figur 10.4 Arbejdets tre faser	Figur 23.2 PCR
Figur 1.56 Virus' livscyklus	Figur 10.29 Kondital	Figur 23.6 Elektroforese
Figur 2.3 Åndedrætssystemets opbygning	Figur 11.4 Dopingpræparer	Figur 23.38 Gensplejsning
Figur 2.5 Hjertet	Figur 15.2 Aminosyrer	Figur 24.33 Udviklingslinje for homo sapiens
Figur 2.11 Blodkredsløbet	Figur 16.13 Enzymhovedgrupper	Figur 27.5 Bakterielle processer
Figur 3.9 Mineraler	Figur 17.6 Glykolysen	Figur 27.10 Kulstofkredsløbet
Figur 3.10 Vitaminer	Figur 17.22 Krebs' cyklus	Figur 27.16 Kvælstofkredsløbet
Figur 3.19 Fordøjelseskanalen	Figur 17.33 Elektrontransportkæden	Figur 28.24 Bladets opbygning
Figur 4.4 Blodsukkerreguleringen	Figur 17.38 Kulhydratforbrændingen	Figur 28.33 Mikro- og makronæringsalte
Figur 5.7 Immunforsvaret	Figur 17.39 Fedtforbrændingen	Figur 29.10 Ilt-springlag
Figur 5.12 ELISA	Figur 17.44 Proteinforbrændingen	Figur 30.1 Primær forurening
Figur 6.6 Hormontyper	Figur 17.48 Katabolismen samlet	Figur 30.2 Sekundær forurening
Figur 6.12 Hormonregulering	Figur 18.9 Lysprocesserne	Figur 30.10 Biomagnifikation
Figur 7.13 Menstruationscyklus	Figur 18.10 Calvin cyklus	Figur 30.15 Den onde cirkel
Figur 8.9 Aktionspotentialet	Figur 20.11 Proteinsyntesen	Figur 30.15 Den gode cirkel
Figur 8.17 Synapsen	Figur 20.14 Den genetiske kode	Figur 30.18 Primær forurening i vandløb
Figur 9.7 Calciums rolle i tværbocyklus	Figur 21.47 Stamtavleanalyser	Figur 30.29 Vandrensning
Figur 9.21 Musklerne	Figur 22.21 Mutationstyper	Figur 30.43 Drivhuseffekt